

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija i Sociološki diskurs*

DEJTONSKA BiH I DIOBAMA I NACIONALNIM BUNKERIMA

Ustav BiH nije izraz jedinstva bosanskohercegovačkog društva, već je izraz njegove duboke podjeljenosti

Poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma procesi, a i promjene odnosa u Bosni i Hercegovini uglavnom se odnose na redistribuciju moći u korist državnih institucija BiH, pri čemu je kao pravni osnov korišćena odredba člana III/5 Ustava BiH. Veoma bitne promjene vršene su i odlukama ustavnog suda BiH, koji je koristeći visok stepen opštosti i tzv. konstruktivne dvosmislenosti donosio vrlo značajne odluke kojima je faktički mijenjao ustav. Pokušaji promjena Ustava BiH tzv. aprilskim paketom (2006. godine) i butmirskim procesom (2011. godine) u insistiranju SAD nisu uspjeli, jer prvi paket nije prihvatila Parlamentarna skupština BiH, a drugi nije uspio ni da približi pregovaračke strane po pitanju promjena.

U Bosni i Hercegovini podjele su duboko ukorijenjene i permanentno prisutne (političke, nacionalne, ekonomske, kulturne, moralne itd.). U takvim okolnostima i ambijentu političke elite još uvijek uspješno skreću pažnju sa realnosti prema interesima vlastite političke stranke i vlastitim ciljevima. Političke stranke uglavnom su liderske, dakle, sa nedostatkom demokratije unutar njih samih. Taj obrazac i stil ponašanja prenose se na institucije, vrši se deinstitucionalizacija na taj način da je politička moć iznad zakona. To je velika opasnost za demokratiju i pravnu državu. Do izražaja dolaze volja i samovolja pojedinaca, što vodi ka tiraniji, diktaturi i u negativne pojave kao što su korupcija i organizovani kriminal. Poboljšanja je moguće očekivati uz eliminaciju partiokratije, dakle, partijske patronaže i klijentelizma nad strukom i njenim nosiocima. Veliki problem je kako eliminisati permanentno prisutnu kleptokratiju, tj. strukturalnu i sistemsku korupciju i organizovani kriminal. Dalja iskustva i politička realnost u BiH potvrđuju da je tzv. eždaunovski koncept pravosuđa u cjelini neuspješan i ne daje rezultate. Nema adekvatne parlamentarne i demokratske kontrole pravosuđa u BiH. Treba uozbiljiti

pitanje odgovornosti nosilaca pravosudnih poslova i funkcija. Nametnuta rješenja u Bosni i Hercegovini izraz su izvanjske, tuđe volje i stvaraju nezadovoljstvo i zavisnost, te su zato neophodni saradnja, koordinacija, dogovor kojim nastaju trajna, prihvatljiva i održiva rješenja, koja će građani poštovati. Prema ocjeni mnogih teoretičara, a i političara, stanje u Bosni i Hercegovini je u permanentnoj krizi, koja se dovodi u vezu sa ustavnim modelom. Zahtjevi za promjenama najčešće su zaustavljeni suprotstavljanjem konstitutivnih naroda koji u većini slučajeva korespondiraju sa etničkom pripadnošću, bilo da se radi o političkim i intelektualnim elitama ili drugim nosiocima javne misli. Pripadnost određenom kolektivitetu je određujuća kategorija u pogledima o političkom i ustavopravnom uređenju BiH kao državne zajednice.

Određene političke i intelektualne elite, radi nemogućnosti promjene Ustava putem predviđenim ustavnim procedurom, postepeno, korak po korak zalažu se za prenos nadležnosti sa entiteta na državu uz arbitriranje OHR-a i jednog dijela međunarodne zajednice. Samo od 1997. do kraja 2007. godine od 286 nametnutih odluka od strane OHR-a 112 čine zakoni (Izvor: Proces odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini, Sarajevo, 2008. godina). Hrvatske političke elite u BiH se zalažu za uspostavljanje trećeg entiteta. U Republici Srpskoj je prisutno jedinstveno stanovište u pogledu ustavnih promjena. Ni u jednoj varijanti ne prihvaća se promjena aktuelnog Ustava koja bi Republiku Srpsku dovela u nepovoljniji položaj, odnosno, koja bi išla nauštrb njenog ustavnopravnog statusa, posebno u pogledu dosegnute političko-teritorijalne autonomije i samostalnosti. Permanentno se traži vraćanje izvornim aspektima Dejtonskog sporazuma. Sadašnja ustavna rješenja u BiH rezultat su kompromisa između kolektiviteta (naroda) koji žive na prostoru BiH. Ustav BiH nije izraz jedinstva bosanskohercegovačkog društva, već je izraz njegove duboke podjeljenosti. Izvorišnu osnovu podjeljenosti bosanskohercegovačkog društva treba tražiti u prošlosti koja se naslanja na vjersku, etničku i nacionalnu pripadnost. Poslednji ratni sukobi u BiH, koji imaju obilježja međunacionalnog sukoba, vjerskog i građanskog konflikta, samo su produbili podjele bosanskohercegovačkog društva, što je rezultiralo političko-teritorijalnom podjelom BiH na dvije konstitutivne jedinice (entitete). Prenos nadležnosti sa entiteta na državne institucije vršio se u formi zakona korištenjem „pravnog diktata, nasilja“ od strane pojedinaca iz OHR-a, a u manjem dijelu na osnovu saglasnosti entiteta.

Značajno su se proširivala ovlaštenja države na štetu entiteta, jer je međunarodna zajednica davala prioritet procesu izgradnje institucija na državnom nivou. Neke suštinske promjene Ustava nastale su političkim pritiskom i ucjenama domaćih političara od strane međunarodne zajednice, potom nametanje rješenja od strane OHR-a. Odluke Ustavnog suda BiH, kao što su Odluka o konstitutivnosti naroda, Odluka o državnoj imovini i druge odluke, prouzrokovale su formiranje mnogobrojnih institucija na nivou države, što je znatno uvećalo državnu administraciju i opteretilo budžet. U stvarnosti radi se o promjenama ustava koje su značajno modifikovale ustavnu strukturu zemlje u odnosu na njenu izvorišnu osnovu. Kroz sve ove promjene može se konstatovati da je BiH savezna država sa određenim specifičnim rješenjima. Transfer nadležnosti sa entiteta na državu, koji je izvršen u postdejtonskom periodu uz primjenu metoda koje su u dubokom sukobu sa demokratskim principima, znatno je umanjio konfederalne elemente uređenja BiH u korist jačanja kapaciteta državnih institucija i federalne države. Bosna i Hercegovina treba obezbijediti „izlazak čovekov, izlazak građana iz stanja samoskrivljene nezrelosti“.

Politička praksa, a i sama teorija u društvenim naukama ističu da se savremena država sve više udaljava od principa narodnog suvereniteta i demokratskog uređenja zajednice, a sve se više približava Hegelovu modelu monarhije u kojoj sfera moći postaje „apsolutno određujući moment cjeline“ (zajednice). BiH kao federativna zajednica nije, dakle, samo institucijsko-normativni politički oblik i mehanički zbir posebnih jedinica, već je istorijsko-dijalektički proces u kojem su svi elementi i svi oblici povezanosti podvrgnuti promjeni. Da bi BiH kao cjelina mogla opstati „kao poželjna“, da bi mogla biti garancijom i obogaćivati dijelove, sama cjelina mora biti nešto više od mehaničkog zbira dijelova, mora imati neke posebne kvalitete. Tako, više zajedništva ne znači manje samostalnosti posebnih jedinica, entiteta u BiH, kao što ni samostalnost posebnoga ne ugrožava zajedništvo, nego ga, naprotiv, stimuliše, omogućava i učvršćuje. Zajednica se, pa tako i BiH (za razliku od društva), pored ostaloga, gradi (ili razgrađuje) u nama samima. Ona se ne može instrumentalno, izvanjski uspostaviti. Mjera zajedništva u BiH kao da je iznuđena: zajedno smo iz nužde, a ako ne, i iz straha. Ističu se sve snage i sredstva da se u BiH istaknu razlike. Sve naše diobe i nacionalni bunkereri iz kojih se u BiH dogovaramo (ili iz kojih pregovaramo) i sporazumjevamo imaju u svome temelju, ne povjerenje, nego strah

i nepovjerenje. Samo ustrašeni i međusobno nepovjerljivi ni oko čega se ne mogu dogovoriti, danas za sutra i prekosutra, već se uvijek iznova dogovaraju danas za danas (i usput jedni drugima prigovaraju za ono od juče). BiH po njima nije zajednica, nego neko imaginarno dogovaralište i dogovorno utvrđeni instrumentarij za zaštitu posebnih interesa, kultura, ekonomija i slično. Parcijalne kalkulacije i ponašanja nekih političara najbliža su, možda nije primjerena riječ, „političkom lešinarstvu“, takvim odnosom ne pilimo samo granu na kojoj sjedimo nego potkopavamo i stablo. Prinudno nametanje kriterija zajedništva – ekonomskog, političkog, kulturnog i svakog drugog u BiH potkopava njegove temelje, a isto tako odricanje od njega završava u ovoj ili onoj varijanti nacionalizma, podjela i separatizma. Gradnja i razgradnja zajednice nije spontani proces, već je i to djelo ljudi, manifestacije njihove vlastite izgrađenosti, njihova iskustva, kulture i svijesti. Kada se zajedničko, a BiH bi trebalo biti zajednička, ne misli i ne doživljava kao nerazdvojni dio našega, kao mogućnost našega i mojega, već kao „strano tijelo“ u vlastitome, kao nešto tuđe čemu treba prinijeti žrtvu u odricanju od vlastitoga, onda trpe i stradavaju i zajedničko i posebno.¹ Logično je postaviti pitanje zašto BiH ne funkcioniše, zašto dominiraju logike posebnosti. Prenaglašavanje nacionalnog, prevaga parcijalnoga i posebnoga što je utemeljeno i u Dejtonskom mirovnom sporazumu dominantno je obilježje političkog i pravnog sistema u BiH, te obrazaca i stilova ponašanja političkih elita. Ni stoljetno iskustvo zajedničkog života ne pomaže da „svijest protiv“, protiv „tuđega“, a za „vlastito“ ostaje dominirajućim oblikom političke svijesti, političke kulture i obrazaca i stilova ponašanja političkih elita. Istorija nacionalnih država gotovo bez izuzetka, pokazuje tendencije homogenizacije, centralizacije i etatizacije. Strani su nas gospodari stoljećima razdvajali i suprotstavljali jedne drugima, pa smo se valjda na te diobe naviknuli i prihvatili ih kao svoju sudbinu. Kao da taj istorijski usud držimo vrlinom i nastavljamo svađe i razdvajanja. Rezolutno, isključivo pozivanje na nacionalnu državu i nacionalni suverenitet ne treba građanima, već političkoj birokratiji za legitimisanje svoje moći posredovanja. Građanima ne treba ni nacionalna, ni birokratska već njihova vlastita država – treba im demokratska, pravna, moderna država. Međutim, posljedica minulog rata u BiH jeste, između ostalog,

¹ Koliko je zajedništva u obrazovnim programima u BiH neka ilustrira primjer u udžbenicima istorije, jezika i drugim.

zanemarivanje narodnog suvereniteta kao tradicionalno demokratskog načela konstitucije i vršenja vlasti, a favorizuje se načelo nacionalnog suvereniteta. Našu političku svijest moramo držati stalno budnom, imajući u vidu istorijska, ratna iskustva i sukobljavanja naroda na prostorima BiH. Teze o BiH kao čuvaru i garantu nacionalnih suvereniteta u biti su građanske i nacionalističke. Njihovi protagonisti ne vide niti unutar nacionalnu, niti socijalnu diferencijaciju, a niti mogućnost međunacionalne zajednice. BiH za njih nije zajednica, nego samo instrument za osiguranje i održanje posebnih nacionalnih individualiteta. U sadašnjem trenutku i stanju BiH mogu jedino egzistirati neki oblici dogovaranja i pogađanja nacionalnih tehno-političkih oligarhija. Za političare u BiH nacija je „materijal“ na kojem oni rade i kojim grade svoju poziciju. Kompletiranje nacionalnih suvereniteta u kojima narod nije hegemon, zakonito proizvodi nacionalne politokratije, a narod u BiH gura na kolosijek nacionalnog organizovanja i djelovanja. Princip nacionalnog pariteta u BiH uzima sve više maha i prostora radnom i demokratskom principu. Upitna je kadrovska politika. Raste broj karijerista koji računaju na etničke i druge kvote, preuzimaju politiku kao drugu ili prvu profesiju. Nacionalno je, i po svojoj genezi i po svome karakteru, vezano uz građansko, pa je svako zagovaranje i preferiranje nacionalnoga znaka restauracije (ili uspostave građanskog odnosa) upitno. Nosioци nacionalnog suvereniteta (češće odabrani nego izabrani) nadomještaju nosioce organskog legitimiteta. Nacionalizam je u BiH integracijska ideologija za čitav sklop ideja i nastojanja. Bez odlučujućeg društvenog autoriteta građana, narodu treba vođa, a vođi trebaju narod i država. Konstitucija sistema u Bosni i Hercegovini podstiče proces homogenizacije i etatizacije nacionalnog (entitetskog) interesa. Investiciomanija je bila i ostala nerazdvojna pratilja autarkije. Nacionalni su lideri tako gradili sebi spomenike (pokazalo se od lošeg materijala, čije porijeklo i strukturu ovdje iz puke pristojnosti nećemo spominjati). Nacionalna je ekonomija u uslovima BiH „ekonomija feuda“ to, pored ostaloga, znači da je ona i drugo ime za politički dirigovanu ekonomiju, za političko okivanje ekonomije i ekonomskih zakonitosti, kako bi se malim, ali sigurnim dozama hranila provincijska volja za moć i kako bi se izbjegavao rizik, što ga eventualno može proizvesti „puštanje s lanca“ tržišnih mehanizama. Jedino interesima BiH i lokalnih tehnobirokratija odgovaraju autarkične privredne strukture i različiti oblici zatvaranja. To su oni okviri do kojih dosežu njihova kontrola i

njihova moć posredovanja. Čak i one privredne sisteme koji su ekonomski i tehnološki nedjeljivi (saobraćaj, energija, telekomunikacije), mi smo uspjeli razbiti i razdijeliti. Razgovor o našim nacionalnim ekonomijama mora ponovo u diskusiju vratiti pitanje: što je to BiH? Naučne su institucije, nerijetko upregnute u kola parcijalnih interesa, a naučni radnici daju „naučnu i stručnu podlogu“ već unaprijed zgotovljenim političkim odlukama. Istina, u nas ima i moćnih i samovoljnih, ali nema takvog moćnika ni samovoljnika koji bi na sebe preuzeo odgovornost za goleme investicije bez odgovarajućih naučnih i stručnih podloga i ekspertiza.

